УДК 332.1:330.34

Благун Іван Семенович
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Blahun Ivan
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economic Cybernetics
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID: 0000-0003-3796-4164

DOI: 10.25313/2520-2294-2025-6-11119

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПОТОКІВ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE'S REGIONS IN THE CONTEXT OF TRADE FLOW TRANSFORMATION UNDER THE IMPACT OF WAR

Анотація. *Вступ. В умовах глобальних геополітичних зрушень та збройної агресії російської федерації проти України питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки набуває особливої актуальності. Повномасштабна війна спричинила різку дестабілізацію зовнішньоторговельної діяльності, порушення традиційних ланцюгів постачання, втрату ринків збуту та обмеження доступу до логістичної інфраструктури. Ці деструктивні фактори істотно поглибили регіональні диспропорції в економічному розвитку та поставили під загрозу здатність окремих областей України зберігати зовнішньоекономічну активність і забезпечувати торговельну адаптивність. Відсутність системної оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів ускладнює формування ефективної політики економічного відновлення та інтеграції в європейські й глобальні ринки.*

Мета. Метою дослідження є комплексне теоретико-методичне обґрунтування оцінки стану і чинників зовнішньоекономічної безпеки регіонів України в умовах дестабілізації міжнародної торгівлі, порушення ланцюгів постачання та трансформації торговельних потоків під впливом війни.

Матеріали і методи. У дослідженні використано праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань формування та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки на національному та регіональному рівнях в умовах зовнішніх загроз. При цьому основними методами дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу, когнітивного аналізу, метод інтегральної оцінки, порівняльного аналізу, багатофакторного аналізу, системного аналізу для систематизації основних ризиків зовнішньоторговельній безпеці регіонів, ідентифікації регіональних відмінностей, оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів.

Результати. У статті структуровано основні ризики зовнішньоторговельної безпеки регіонів в умовах війни, досліджено регіональні особливості адаптації ланцюгів постачання до деструктивних змін зовнішнього середовища, здійснено порівняльний аналіз методик оцінювання зовнішньоекономічної стійкості регіонів та запропоновано методику її оцінювання, яка дозволяє ідентифікувати територіальні диспропорції, визначити зони підвищеного ризику та пріоритетні напрями зовнішньоекономічної підтримки.

Перспективи. Подальші наукові дослідження будуть присвячені проведенню оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів України на основі запропонованої методики, кластеризації регіонів за основними індикаторами її оцінки, виявленню ключових ризиків та загроз зовнішньоекономічній безпеці регіонів. Це дозволить запропонувати інструменти зміцнення зовнішньоекономічної безпеки з врахуванням регіональних особливостей розвитку.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна безпека, регіон, регіональна стійкість, торговельні потоки, ланцюги постачання.*

Summary. *Introduction. In the context of global geopolitical shifts and armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the issue of ensuring foreign economic security is becoming particularly urgent. The full-scale war caused a sharp destabilization of foreign trade activity, disruption of traditional supply chains, loss of sales markets and restriction of access*

to logistics infrastructure. These destructive factors significantly deepened regional disparities in economic development and jeopardized the ability of individual regions of Ukraine to maintain foreign economic activity and ensure trade adaptability. The lack of a systematic assessment of the foreign economic stability of regions complicates the formation of an effective policy of economic recovery and integration into European and global markets.

Purpose. The purpose of the study is a comprehensive theoretical and methodological justification for assessing the state and factors of foreign economic security of regions of Ukraine in the context of destabilization of international trade, disruption of supply chains and transformation of trade flows under the influence of war.

Materials and methods. The study used the works of domestic and foreign scientists on the formation and strengthening of foreign economic security at the national and regional levels in the face of external threats. At the same time, the main research methods were general scientific and special methods: analysis and synthesis, cognitive analysis, the method of integral assessment, comparative analysis, multifactor analysis, system analysis to systematize the main risks to the foreign trade security of regions, identification of regional differences, assessment of the external economic stability of regions.

Results. The article structures the main risks of foreign trade security of regions in war conditions, investigates regional features of supply chains adaptation to destructive changes in the external environment, carries out a comparative analysis of methods for assessing the foreign economic stability of regions and proposes a methodology for its assessment, which allows identifying territorial disparities, determining zones of increased risk and priority areas of foreign economic support.

Perspectives. Further scientific research will be devoted to assessing the foreign economic stability of regions of Ukraine based on the proposed methodology, clustering regions according to the main indicators of its assessment, identifying key risks and threats to the foreign economic security of regions. This will allow proposing tools for strengthening foreign economic security taking into account regional development features.

Key words: *foreign economic security, region, regional stability, trade flows, supply chains.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальних геополітичних зрушень та збройної агресії російської федерації проти України питання забезпечення зовнішньоекономічної безпеки набуває особливої актуальності. Повномасштабна війна спричинила різку дестабілізацію зовнішньоторговельної діяльності, порушення традиційних ланцюгів постачання, втрату ринків збуту та обмеження доступу до логістичної інфраструктури. Ці деструктивні фактори істотно поглибили регіональні диспропорції в економічному розвитку та поставили під загрозу здатність окремих областей України зберігати зовнішньоекономічну активність і забезпечувати торговельну адаптивність.

Незважаючи на спроби держави перебудувати логістичну систему та активізувати вихід на нові ринки, регіональний вимір зовнішньоекономічної безпеки досі залишається недостатньо дослідженим. Відсутність системної оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів ускладнює формування ефективної політики економічного відновлення та інтеграції в європейські й глобальні ринки.

Нагальною потребою є розробка методологічного підходу до оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки регіонів України з урахуванням трансформації торговельних потоків, логістичних ризиків, імпортозалежності та потенціалу експортної диверсифікації. Зокрема, актуальним є визначення регіонів з підвищеною вразливістю або стратегічним потенціалом у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що дозволить орієнтувати політику підтримки на цільові просторові сегменти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зовнішньоекономічна безпека як невід'ємна складова національної економічної безпеки відображає здатність держави та її регіонів ефективно функціонувати у зовнішньоекономічному середовищі, зберігаючи стійкість до зовнішніх шоків, торговельних обмежень, політичних ризиків і порушень у глобальних ланцюгах постачання. Сучасна наукова література трактує зовнішньоекономічну безпеку як стан захищеності зовнішньоекономічних інтересів країни або регіону, що досягається через контроль над критичними зовнішніми залежностями, забезпечення доступу до стратегічно важливих ринків і ресурсів, а також здатність адаптуватися до змін міжнародної кон'юнктури [1; 2; 3].

Українські вчені наголошують на необхідності урахування територіальної специфіки, зокрема близькості до кордонів, наявності транскордонної інфраструктури, рівня логістичної доступності та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості [27–29].

Загалом, проведений аналіз публікацій свідчить про актуальність комплексного дослідження зовнішньоекономічної безпеки регіонів України з урахуванням нових викликів воєнного періоду, що об'єктивно зумовлює необхідність удосконалення існуючих підходів до її оцінки та забезпечення на практиці.

Метою статті є комплексне теоретико-методичне обґрунтування оцінки стану і чинників зовнішньоекономічної безпеки регіонів України в умовах дестабілізації міжнародної торгівлі, порушення ланцюгів постачання та трансформації торговельних потоків під впливом війни.

Матеріали і методи. У дослідженні використано праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань формування та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки на національному та регіональному рівнях в умовах зовнішніх загроз. При цьому основними

методами дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу, когнітивного аналізу, метод інтегральної оцінки, порівняльного аналізу, багатофакторного аналізу, системного аналізу для систематизації основних ризиків зовнішньоторговельній безпеці регіонів, ідентифікації регіональних відмінностей, оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна безпека є складовою національної економічної безпеки та відображає здатність держави й її окремих регіонів ефективно функціонувати у зовнішньоекономічному середовищі, зберігаючи при цьому стійкість до зовнішніх шоків, торговельних обмежень, політичних ризиків і порушень у глобальних ланцюгах постачання.

Наукова література визначає зовнішньоекономічну безпеку як стан захищеності зовнішньоекономічних інтересів країни або регіону, що забезпечується шляхом контролю над критичними зовнішніми залежностями, доступу до стратегічно важливих ринків і ресурсів, а також здатністю адаптуватися до змін міжнародної кон'юнктури [1–3]. Її ключовими параметрами виступають:

– рівень диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків;
– частка критичного імпорту та експортної залежності;
– транспортно-логістична доступність;
– здатність до імпортозаміщення та експансії на нові ринки.

Регіональний вимір зовнішньоекономічної безпеки набуває особливої актуальності в умовах війни, коли порушуються міжрегіональні та міжнародні логістичні зв'язки, а рівень залученості кожного регіону до зовнішньоторговельної діяльності стає фактором як уразливості, так і стійкості. Відтак, зовнішньоекономічна безпека регіону може бути визначена як його здатність зберігати та розвивати міжнародну економічну активність, мінімізуючи залежність від дестабілізуючих зовнішніх чинників, адаптуючи логістичну, інституційну й виробничу інфраструктуру до кризових умов.

Дослідження зовнішньоекономічної безпеки регіонів передбачає врахування як загальнонаціональних ризиків, так і територіально специфічних чинників, включаючи близькість до кордонів, наявність транскордонної інфраструктури, експортну спеціалізацію та ступінь інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості.

У воєнний період зовнішня торгівля України зазнала глибоких трансформацій під впливом руйнування логістичних шляхів, зміни геополітичних орієнтирів і адаптації до нових умов доступу до ринків. За результатами аналізу даних WITS [4], OEC [5], GMK Center [6], основними партнерами України в експорті після 2022 року залишаються Польща, Румунія, Туреччина, Китай і Угорщина. Водночас у структурі імпорту домінують Китай, Польща, Німеччина, Туреччина та США [7].

У 2022 році спостерігалося різке падіння обсягів експорту — до ≈ 44 млрд. дол. США, що на 34% менше порівняно з 2021 роком. У 2023–2024 роках відбулося поступове відновлення експортної активності: за попередніми оцінками, у 2024 році обсяг експорту сягнув 48,7 млрд. дол. США. Водночас імпорт залишався значно вищим: у I кварталі 2025 року обсяг експорту становив ≈ 13,3 млрд. дол., тоді як імпорт сягнув ≈ 24,8 млрд. дол., що зумовило низький коефіцієнт покриття імпорту експортом (≈ 0,54) та свідчить про поглиблення зовнішньоторговельного дефіциту [7–9].

Європейський Союз утримує статус провідного торговельного партнера, забезпечуючи понад 50% загального товарообороту України. У 2023 році частка торгівлі з країнами ЄС істотно зросла завдяки запровадженню автономних торгових преференцій. Зокрема, за 2023 рік товарообіг між Україною та ЄС досяг 67,2 млрд. євро, з яких 24,5 млрд. припадали на український експорт [10–12]. Основними категоріями експорту до ЄС стали агропродовольчі товари, зокрема соняшникова олія, зернові та продукція машинобудування.

Однак із червня 2025 року Європейська комісія ввела квоти на імпорт української пшениці (1 млн. тон) та ячменю (350 тис. тон), що обмежує подальше зростання аграрного експорту до європейських країн. У відповідь Україна активізує пошук альтернативних ринків збуту в країнах Азії, Північної Африки та Глобального Півдня [13; 14].

Зовнішньоторговельна безпека України зазнала системного випробування внаслідок повномасштабної війни, яка спричинила не лише фізичне знищення інфраструктурних об'єктів, а й суттєві структурні трансформації у сфері міжнародної торгівлі. Війна стала каталізатором багаторівневих загроз, які охоплюють економічну, логістичну, технологічну та інституційну площини. Ключові ризики зовнішньоторговельній безпеці в умовах війни наведені в таблиці 1.

Ці фактори істотно ускладнюють забезпечення торговельної стабільності, формування прогнозованої експортної політики та зменшують можливості інтеграції України до глобальних ланцюгів доданої вартості. У цьому контексті посилення зовнішньоторговельної безпеки має ґрунтуватися на диверсифікації ринків, розвитку альтернативних логістичних маршрутів, нарощуванні внутрішнього виробництва стратегічних ресурсів та створенні умов для регіональної економічної адаптації.

Незважаючи на поступове відновлення експорту, значне перевищення імпорту створює стійкий зовнішньоекономічний дисбаланс, що підвищує чутливість до валютних ризиків. Залежність від одного-двох ключових ринків (зокрема ЄС) робить українську зовнішню торгівлю вразливою до регуляторних змін (наприклад, квотування, нетарифні бар'єри).

Таблиця 1

Основні ризики зовнішньоторговельної безпеки в умовах війни

Категорія загрози	Опис загрози	Приклади (2022–2024)
Інфраструктурна	Знищення портів, залізниць, митниць; блокада морських маршрутів	Блокада портів Одеси та Миколаєва; пошкодження інфраструктури в Чорноморську, Краматорську
Зовнішньо-економічна	Втрата ринків збуту; порушення контрактів; нові бар'єри	Втрачено експортні зв'язки з РФ і Білоруссю; обмеження на імпорт продукції в ЄС
Імпортозалежність	Дефіцит критичного імпорту: енергоносії, техніка, ліки	Збій поставок пального у 2022 р.; залежність від імпорту медичних товарів з ЄС та Туреччини
Фінансова волатильність	Різке падіння експорту, коливання курсу, торгівельна нестабільність	Падіння експорту на 35% у 2022 р.; волатильність курсу гривні; зростання логістичних витрат
Репутаційна та інвестиційна	Зменшення довіри інвесторів та логістичних операторів	Зниження прямих іноземних інвестицій; обмеження доступу до ринків страхування вантажів
Регуляторна	Запровадження тимчасових заборон, валютний контроль	Запроваджено тимчасові обмеження на експорт зерна, металопродукції, товарів подвійного призначення
Виробнича	Окупація територій, зупинка промислових підприємств	Окуповані частини Запорізької, Луганської та Донецької областей; евакуація підприємств

Джерело: авторська розробка

Пріоритетними напрямами стають розвиток залізничної та морської інфраструктури, розширення логістичних маршрутів, зокрема через чорноморські та дунайські порти, що сприятиме стабілізації експортного потенціалу.

З початком повномасштабної агресії російської федерації проти України в лютому 2022 року система зовнішньої торгівлі зазнала суттєвих деструкцій, що вплинуло як на географію експорту, так і на логістичну архітектоніку його здійснення. Україна втратила прямий доступ до ринків країн СНД, зокрема Росії та Білорусі, які раніше займали вагому частку в експорті машинобудівної, хімічної та харчової продукції. Також було повністю припинено торгівлю через порти Чорного та Азовського морів, зокрема у Бердянську, Маріуполі, Скадовську, що істотно обмежило морський експорт.

Блокування морських маршрутів, руйнування транспортної інфраструктури, обмежений пропуск вантажів через західний кордон (черги на залізничних переходах, обмеження пропускної здатності автотерміналів) призвели до зростання вартості логістики у 2,5–3 рази, а час доставки — до 7–14 діб на основних напрямках (ЄС, Туреччина). Особливо ускладнилось переміщення аграрної продукції, що потребує швидкого обігу.

У відповідь на виклики, урядом України та бізнесом було здійснено часткову релокацію експортних маршрутів:

– Залізничні маршрути до ЄС — зростання ролі переходів «Ягодин–Дорогуськ», «Чоп–Захонь», «Ужгород–Матевце», де обсяг перевезень збільшився на 40–60% [15].
– Дунайські порти (Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайськ) стали критично важливими для експорту агропродукції. Частка перевалки через ці порти зросла з 3% у 2021 до понад 40% у 2024 році [16; 17].
– Автомобільні коридори до країн Балтії та Скандинавії — активізувалося використання сухопутних логістичних ланцюгів для торгівлі з новими партнерами [18].

Наразі стійкість зовнішньоторговельної системи України залежить від швидкості адаптації до нових маршрутів, інвестицій у логістичну інфраструктуру та дипломатичної підтримки на європейських транспортних ринках. Подальша переорієнтація на дунайсько-балтійське сполучення та розвиток мультимодальних перевезень є стратегічними завданнями зовнішньоекономічної безпеки.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році стало визначальним дестабілізуючим чинником для функціонування національної логістичної системи. Збройний конфлікт істотно порушив просторово-інфраструктурну цілісність ланцюгів постачання, спричинивши різке зниження їх надійності, оперативності та економічної ефективності. У відповідь на системну кризу, викликану блокуванням морських портів, фізичними втратами логістичних об'єктів та ускладненням прикордонного переміщення товарів, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності були змушені оперативно трансформувати свої логістичні моделі та інтегрувати нові формати взаємодії між виробниками, постачальниками, операторами транспорту та зовнішніми ринками.

У відповідь на деструктивні зміни було впроваджено низку стратегічних заходів адаптації, спрямованих на підтримання функціональності ланцюгів постачання (див. табл. 2):

– диверсифіковано логістичні маршрути. Основні вантажні потоки було перенаправлено до дунайських портів (Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайськ), залізничних переходів з країнами ЄС, а також автомобільних коридорів через Польщу, Словаччину та Угорщину;

Таблиця 2

Регіональні відмінності адаптації ланцюгів постачання

Регіон	Проблеми ланцюгів постачання	Адаптаційні рішення
Західна Україна	Перевантаження прикордонних пунктів, нестача складських потужностей	Будівництво логістичних хабів, розширення залізничних переходів з ЄС
Центральна Україна	Труднощі з логістичним транзитом через обмежені об'їзні шляхи	Оптимізація внутрішньої дистрибуції, підтримка мультимодальних перевезень
Північна Україна	Небезпека атак на транспортну інфраструктуру, затримки у доставці	Переорієнтація маршрутів через західні області, підвищення безпеки перевезень
Південна Україна	Втрата морських портів, руйнування інфраструктури	Акцент на дунайські порти, створення тимчасових терміналів
Східна Україна	Повна деструкція логістики, окупація територій, мінування	Повна релокація підприємств, використання логістичних центрів інших регіонів

Джерело: авторська розробка

– активізовано розвиток мультимодальної логістики. Регіони західної України стали центрами формування нових логістичних хабів, де забезпечується інтеграція залізничного, автомобільного та річкового транспорту з подальшим доступом до ринків ЄС;
– забезпечено інституційну підтримку. Приєднання України до європейської ініціативи «Шляхи солідарності» у 2022 році дозволило спростити митні процедури та тимчасово інтегрувати українську логістичну систему в інфраструктуру ЄС;
– прискорення процесів цифровізації логістики. Впровадження електронного документообігу, систем моніторингу вантажів у режимі реального часу, автоматизованих митних сервісів сприяло підвищенню прозорості та оперативності логістичних операцій.

Аналіз просторової адаптації свідчить про значну регіональну диференціацію. Зокрема, західні регіони (Львівська, Закарпатська, Волинська області) продемонстрували найвищу адаптаційну спроможність завдяки безпосередній близькості до кордонів ЄС і розвитку відповідної логістичної інфраструктури. Центральні та північні регіони стикнулися з необхідністю переорієнтації маршрутів та внутрішнього перерозподілу логістичних ресурсів. Південні та східні регіони зазнали найглибших втрат логістичної спроможності через окупацію, руйнування портів і транспортних вузлів, що потребувало повної релокації підприємств у більш безпечні території.

Стійкість регіону в умовах зовнішньоекономічної турбулентності розглядається як здатність територіальних соціо-економічних систем протистояти впливу деструктивних зовнішніх чинників (збройних конфліктів, торговельних криз, глобальних пандемій), забезпечуючи відновлення функціонування та трансформацію структур економіки з урахуванням нових реалій.

Таблиця 3

Порівняння методик оцінювання зовнішньоекономічної стійкості регіонів

Методика / Модель	Ключові характеристики	Переваги	Обмеження
Інтегральний індекс (Мінекономіки України)	Комплексна оцінка через агреговані нормалізовані показники; можливість ранжування регіонів	Простота розрахунку, адаптивність до українських умов, доступність даних	Не враховує динаміку впливів та адаптивність у часі
Аналіз головних компонент (PCA)	Виділення латентних факторів, що пояснюють варіацію економічної стійкості	Висока аналітична точність, виявлення прихованих взаємозв'язків	Потребує коректної нормалізації та експертної інтерпретації
Кластерний аналіз (k-means, hierarchical)	Групування регіонів за схожістю зовнішньоекономічних профілів; створення типологій	Візуалізація регіональних груп ризику, корисно для просторової політики	Залежить від вибору кількості кластерів та метрик відстані
EXIV (External Vulnerability Index)	Кількісна оцінка чутливості до зовнішніх шоків; порівняння між країнами/регіонами	Міжнародна порівнянність, врахування глобальної інтегрованості	Може не враховувати локальні інституційні особливості
GTAP / CGE моделі	Моделювання сценаріїв глобальних шоків та їхнього впливу на регіони через торговельні канали	Глибина прогнозування, врахування взаємозв'язків між секторами	Висока складність реалізації, потреба в спеціалізованому ПЗ
LEAP Model	Оцінка локальної економічної активності та логістичної стійкості; зосереджено на практичній адаптації	Фокус на регіональні особливості, застосування в кризовому управлінні	Недостатня формалізація; потребує локальної експертизи для адаптації

Джерело: авторська розробка

Історично в економічній науці виокремлюють два підходи до розуміння регіональної стійкості [19]:
– статичний, у межах якого стійкість трактується як здатність до повернення в попередній стан після кризи;
– динамічний (еволюційний), що розглядає стійкість як процес безперервного адаптивного розвитку, який забезпечує структурну модернізацію під впливом шоків.

Однією з найбільш визнаних моделей є чотирифазна концепція регіональної стійкості, яка охоплює: вразливість, відновлення, репозиціонування, оновлення [20].

Для оцінювання зовнішньоекономічної стійкості регіонів використовується низка кількісних і якісних методів (див. табл. 3):
– Інтегральні індекси, як у методиці Міністерства економіки України, формуються на основі агрегованих нормованих показників (експортна активність, імпортозалежність, логістичний потенціал) [21];
– Кластерний аналіз (наприклад, k-means, ієрархічний), що дозволяє формувати типології регіонів за подібністю до зовнішньоекономічного профілю [22];
– Компонентний підхід, за якого виділяються окремі складові (торговельні потоки, логістика, ринки, інвестиції), що проходять нормалізацію та вагове агрегування [23];
– EXIV (External Vulnerability Index) — використовується для оцінювання вразливості до зовнішніх шоків у межах системної моделі регіональних ланцюгів поставок [24];
– GTAP / CGE / CAPRI-моделі — дозволяють моделювати вплив глобальних шоків на торгівлю та логістику між регіонами [25];
– LEAP Model — використовується для оцінки локальної економічної стійкості з урахуванням транспортної інфраструктури, бізнес-кластерів і логістичних вузлів [26].

У контексті збройної агресії проти України та дестабілізації глобального торговельного середовища питання оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів набуло особливої актуальності. Стійкість у цьому вимірі розглядається як здатність регіональних економік зберігати функціонування зовнішньоторговельних каналів, адаптувати логістичну інфраструктуру до умов кризи, забезпечувати диверсифікацію ринків збуту та знижувати імпортозалежність. Дослідження українських економістів підтверджують, що ключовими факторами регіональної зовнішньоекономічної стійкості є логістична доступність, інституційна підтримка, рівень інтеграції до міжнародних ринків [27–29].

З методологічної точки зору, оцінка зовнішньоекономічної стійкості передбачає побудову багатофакторного індексу, що враховує такі групи показників (див. табл. 4).

На основі зваженої оцінки цих показників пропонується сформувати інтегральний індекс зовнішньоекономічної стійкості регіонів України (ІЗЕС), значення якого варіюються в діапазоні від 0 до 1. Вищі значення ІЗЕС свідчать про більшу адаптивність регіону до зовнішньоекономічних загроз.

Метод ІЗЕС дозволить забезпечити порівняльну оцінку регіонів за єдиними критеріями, виявити територіальні диспропорції, визначити зони підвищеного ризику та пріоритетні напрями зовнішньоекономічної підтримки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило, що зовнішньоекономічна безпека регіонів України є складним багатовимірним явищем, що інтегрує економічні, логістичні, інституційні та геополітичні чинники, які визначають стійкість регіональних соціо-економічних систем до зовнішніх шоків та кризових явищ у міжнародному середовищі.

Збройна агресія російської федерації проти України у 2022 році спричинила глибоку трансформацію зовнішньої торгівлі країни та порушення ключових ланцюгів постачання. Внаслідок цього Україна втратила доступ до традиційних ринків, передусім країн

Таблиця 4

Групи показників для побудови багатофакторного індексу

Групи показників	Показники
Торгова активність	Частка експорту у ВРП, % Темп зміни експорту за останні два роки, % Частка високотехнологічного експорту, %
Логістичний потенціал	Щільність транспортної інфраструктури (км/тис. км²) Наявність залізничного/портового вузла (бінарна ознака) Відстань до найближчого пункту перетину кордону (км)
Ринкова диверсифікація	Кількість країн-імпортерів регіонального експорту Частка найбільшого торговельного партнера в експорті, % Співвідношення експорту до країн ЄС та інших регіонів
Імпортозалежність	Частка критичних товарів в імпорті, % Частка імпорту в загальному товарообігу, % Залежність від імпорту енергоносіїв (бали/оцінка)

Джерело: авторська розробка

СНД, та зазнала масштабних інфраструктурних втрат, що значно підвищило залежність від вузького кола партнерів, передусім Європейського Союзу.

На основі проведеного аналізу ідентифіковано ключові ризики зовнішньоторговельній безпеці регіонів України, серед яких домінують інфраструктурні, логістичні, імпортозалежні, фінансові та регуляторні загрози. Разом з тим, досвід адаптації зовнішньоекономічної системи України продемонстрував здатність до гнучкої перебудови торговельних маршрутів, активізації мультимодальної логістики та розширення експорту через дунайські порти й прикордонні переходи з ЄС.

Подальші наукові дослідження будуть присвячені проведенню оцінки зовнішньоекономічної стійкості регіонів України на основі запропонованої методики, кластеризації регіонів за основними індикаторами її оцінки, виявленню ключових ризиків та загроз зовнішньоекономічній безпеці регіонів. Це дозволить розробити систему інструментів зміцнення зовнішньоекономічної безпеки з врахуванням регіональних особливостей розвитку.

Література

1. Іванова Н. Економічна безпека : навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 139 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/365805911_Ekonomicna_bezpeka_navcalnij_posibnik (дата звернення: 20.06.2025).

2. Давидюк В. М. Зовнішньоекономічна безпека як невід'ємний елемент економічної безпеки держави. *Форум права*. 2012. № 2. С. 170–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 20.06.2025).

3. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 336–340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_81 (дата звернення: 20.06.2025).

4. World Integrated Trade Solution (WITS). World Bank. URL: https://wits.worldbank.org/ (дата звернення: 20.06.2025).

5. The Observatory of Economic Complexity (OEC). URL: https://oec.world/en/profile/country/ukr (дата звернення: 20.06.2025).

6. GMK Center. URL: https://gmk.center/ua/ (дата звернення: 20.06.2025).

7. Товарообіг України у 2024 році. Експорт зріс на 15%, імпорт — на 11%. *Forbes Україна*. 2025. 7 січня. URL: https://forbes.ua/news/tovaroobig-ukraini-u-2024-rotsi-zris-na-13-naybilshi-torgovi-partneri-kitay-ta-polshcha-07012025-26082 (дата звернення: 20.06.2025).

8. Державна митна служба України. Статистика зовнішньої торгівлі. URL: https://customs.gov.ua/statistika (дата звернення: 20.06.2025).

9. Макроекономічний огляд. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/macro/macroeconomic-review (дата звернення: 20.06.2025).

10. Підсумки зовнішньої торгівлі товарами України в 1 кварталі 2023 р. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. травень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/pidsumky-zovnishnyoi-torgivli-tovaramy-ukraine-v-i-kvartali-2023.pdf (дата звернення: 20.06.2025).

11. Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2023 році. *Міністерство економіки України*. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ae131754-36dc-4e6f-9a8f-89e872b8b451&title=BiuletenPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas (дата звернення: 20.06.2025).

12. Показники торговельно-економічного співробітництва Україна-Є С. *Представництво України при ЄС*. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/pokazniki-torgovelno-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ukrayina-yes (дата звернення: 20.06.2025).

13. ЄС повертає митні квоти для України з 6 червня 2025 року. *Founder*. 2025. 6 червня. URL: https://founder.ua/publication/eu-restores-tariff-quotas-for-ukraine-from-june (дата звернення: 20.06.2025).

14. Повернення європейських квот і мита: Україна знов орієнтується на азійський та африканський зернові ринки. *Радіо Хартія*. 2025. 30 травня. URL: https://radiokhartia.com/news-and-comments/povernennya-ievropeiskykh-kvot-i-myta-ukraina-znov-oriientuietsia-na-aziiskyi-ta-afrykanskyi-zernovi-rynky/ (дата звернення: 20.06.2025).

15. Обсяг передачі вантажів через перехід Чоп — Захонь у жовтні зріс на 59%. *Rail.insider*. 2024. 11 жовтня. URL: https://www.railinsider.com.ua/obsyag-peredachi-vantazhiv-cherez-perehid-chop-zahon-u-zhovtni-zris-na-59/ (дата звернення: 20.06.2025).

16. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Заступник Міністра Юрій Васьков: Українські Дунайські порти збільшили перевалку вантажів у 2023 році на 81%. *Урядовий портал*. 2024. 24 січня. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yurii-vaskov-ukrainski-dunaiski-porty-zbilshili-perevalku-vantazhiv-u-2023-rotsi-na-81 (дата звернення: 20.06.2025).

17. Порти Дунайського регіону у 2023 році опрацювали 29,2 млн. тонн вантажів — АМПУ. *Порти України*. 2024. 6 лютого. URL: https://ports.ua/porty-dunajskogo-regionu-u-2023-roczi-opraczyuvaly-292-mln-tonn-vantazhiv-ampu/ (дата звернення: 20.06.2025).

18. Нова логістика: як експортна ініціатива ЄС вплинула на торгівлю України. *GMK Center*. 2022. 24 жовтня. URL: https://gmk.center/ua/posts/nova-logistyka-yak-eksportna-initsiatyva-ies-vplynula-na-torgivlyu-ukrayiny/ (дата звернення: 20.06.2025).

19. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf (дата звернення: 20.06.2025).

20. Martin R. Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. *Journal of Economic Geography*. 2012. Vol. 12, no. 1. P. 1–32. https://doi.org/10.1093/jeg/lbr019.

21. Індекс економічної безпеки. *Міністерство економіки України.* 2023. URL: https://www.me.gov.ua (дата звернення: 20.06.2025).

22. Hrynchak N. Differentiating the level of territorial development of the transport and logistics infrastructure in Ukraine by adapting the cluster analysis methodology. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. № 1–2. С. 5–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2020_1-2_3 (дата звернення: 20.06.2025).

23. Simmie J., Martin R. The economic resilience of regions: Towards an evolutionary approach. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2010. Vol. 3, no. 1. P. 27–43. https://doi.org/10.1093/cjres/rsp029.

24. External Vulnerability in European Trade. *Intereconomics.* 2021. URL: https://www.intereconomics.eu (дата звернення: 20.06.2025).

25. Global Trade Analysis Project (GTAP). *Purdue University.* URL: https://www.gtap.agecon.purdue.edu (дата звернення: 20.06.2025).

26. Urban Sustainability Modeling with LEAP. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Long-range_Energy_Alternatives_Planning_system (дата звернення: 20.06.2025).

27. Гудзь Ю. Ф. Оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності АПК регіону. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 2. С. 20–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(2)__5 (дата звернення: 20.06.2025).

28. Кривов'язюк І. В., Тележинська Н. В. Теоретико-методичне обґрунтування та аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5762 (дата звернення: 20.06.2025).

29. Кубів С. І., Федюк В. В. Метод вибору показників, які характеризують розвиток зовнішньоекономічної діяльності під час вирішення конкретних управлінських проблем. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 5. С. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2020_5_12 (дата звернення: 20.06.2025).

References

1. Ivanova, N. (2020). *Ekonomichna bezpeka* [Economic security]: navch. posib. Kryvyi Rih: DonNUE T. URL: https://www.researchgate.net/publication/365805911_Ekonomicna_bezpeka_navcalnij_posibnik [in Ukrainian].

2. Davydiuk, V. M. (2012). Zovnishnoekonomichna bezpeka yak nevidiemnyi element ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Foreign economic security as an integral element of the economic security of the state]. *Forum prava*, № 2, pp. 170–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index [in Ukrainian].

3. Sak, T. V. (2013). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: poniattia, struktura, osnovni tendentsii [Economic security of Ukraine: concept, structure, main trends]. *Innovatsiina ekonomika*, № 6, pp. 336–340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_81 [in Ukrainian].

4. World Integrated Trade Solution (WITS). World Bank. URL: https://wits.worldbank.org/.

5. The Observatory of Economic Complexity (OEC). URL: https://oec.world/en/profile/country/ukr.

6. GMK Center. URL: https://gmk.center/ua/ [in Ukrainian].

7. Tovaroobih Ukrainy u 2024 rotsi. Eksport zris na 15%, import — na 11% [Ukraine's trade turnover in 2024. Exports increased by 15%, imports by 11%]. *Forbes Ukraina*. URL: https://forbes.ua/news/tovaroobig-ukraini-u-2024-rotsi-zris-na-13-naybilshi-torgovi-partneri-kitay-ta-polshcha-07012025-26082 [in Ukrainian].

8. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. Statystyka zovnishnoi torhivli [Foreign trade statistics]. URL: https://customs.gov.ua/statistika [in Ukrainian].

9. Natsionalnyi bank Ukrainy. Makroekonomichnyi ohliad [Macroeconomic overview]. URL: https://bank.gov.ua/ua/macro/macroeconomic-review [in Ukrainian].

10. Pidsumky zovnishnoi torhivli tovaramy Ukrainy v 1 kvartali 2023 r. [Results of Ukraine's foreign trade in goods in the 1st quarter of 2023]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/pidsumky-zovnishnyoi-torgivli-tovaramy-ukraine-v-i-kvartali-2023.pdf [in Ukrainian].

11. Biuleten potochnoho stanu torhovelnykh vidnosyn mizh Ukrainoiu ta YeS u 2023 rotsi [Bulletin of the current state of trade relations between Ukraine and the EU in 2023]. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ae131754-36dc-4e6f-9a8f-89e872b8b451&title=BiuletenPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas [in Ukrainian].

12. Pokaznyky torhovelno-ekonomichnoho spivrobitnytstva Ukraina-YeS [Indicators of trade and economic cooperation between Ukraine and the EU]. Predstavnytstvo Ukrainy pry Ye S. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/

torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/pokazniki-torgovelno-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ukrayina-yes [in Ukrainian].

13. IeS povertaie mytni kvoty dlia Ukrainy z 6 chervnia 2025 roku [EU restores tariff quotas for Ukraine from June 6, 2025]. *Founder*. URL: https://founder.ua/publication/eu-restores-tariff-quotas-for-ukraine-from-june [in Ukrainian].

14. Povernennia yevropeiskykh kvot i myta: Ukraina znov oriientuietsia na aziiskyi ta afrykanskyi zernovi rynky [Return of European quotas and duties: Ukraine is once again focusing on Asian and African grain markets]. *Radio Khartiia*. URL: https://radiokhartia.com/news-and-comments/povernennya-ievropeiskykh-kvot-i-myta-ukraina-znov-oriientuietsia-na-aziiskyi-ta-afrykanskyi-zernovi-rynky/ [in Ukrainian].

15. Obsiah peredachi vantazhiv cherez perekhid Chop — Zakhon u zhovtni zris na 59% [The volume of cargo transfer through the Chop-Záhony crossing increased by 59% in October]. *Rail.insider*. URL: https://www.railinsider.com.ua/obsyag-peredachi-vantazhiv-cherez-perehid-chop-zahon-u-zhovtni-zris-na-59/ [in Ukrainian].

16. Ministerstvo rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy. Zastupnyk Ministra Yurii Vaskov: Ukrainski Dunaiski porty zbilshyly perevalku vantazhiv u 2023 rotsi na 81% [Ukrainian Danube ports increased cargo transshipment in 2023 by 81%]. *Uriadovyi portal*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yurii-vaskov-ukrainski-dunaiski-porty-zbilshili-perevalku-vantazhiv-u-2023-rotsi-na-81 [in Ukrainian].

17. Porty Dunaiskoho rehionu u 2023 rotsi opratsiuvaly 29,2 mln tonn vantazhiv [Danube Region ports processed 29.2 million tons of cargo in 2023] — AMPU. *Porty Ukrainy*. URL: https://ports.ua/porty-dunajskogo-regionu-u-2023-roczi-opraczyuvaly-292-mln-tonn-vantazhiv-ampu/ [in Ukrainian].

18. Nova lohistyka: yak eksportna initsiatyva YeS vplynula na torhivliu Ukrainy [New logistics: how the EU export initiative affected Ukraine's trade]. GMK Center. URL: https://gmk.center/ua/posts/nova-logistyka-yak-eksportna-initsiatyva-ies-vplynula-na-torgivlyu-ukrayiny/ [in Ukrainian].

19. Reznikova, O.O. (2022). *Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyshcha* [National Resilience in a Changing Security Environment]. Kyiv: NISD. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf [in Ukrainian].

20. Martin, R. (2012). Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. *Journal of Economic Geography*, Vol. 12, no. 1, pp. 1–32. https://doi.org/10.1093/jeg/lbr019.

21. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. *Indeks ekonomichnoi bezpeky* [Economic Security Index]. URL: https://www.me.gov.ua [in Ukrainian].

22. Hrynchak, N. (2020). Differentiating the level of territorial development of the transport and logistics infrastructure in Ukraine by adapting the cluster analysis methodology. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu,* № 1–2, pp. 5–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2020_1–2_3.

23. Simmie, J. and Martin, R. (2010). The economic resilience of regions: Towards an evolutionary approach. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, Vol. 3, no. 1, pp. 27–43. https://doi.org/10.1093/cjres/rsp029.

24. Intereconomics. (2021). *External Vulnerability in European Trade*. URL: https://www.intereconomics.eu.

25. Global Trade Analysis Project (GTAP). Purdue University. URL: https://www.gtap.agecon.purdue.edu.

26. Urban Sustainability Modeling with LEAP. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Long-range_Energy_Alternatives_Planning_system.

27. Hudz, Yu.F. (2017). Otsiniuvannia efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti APK rehionu [Assessing the effectiveness of the foreign economic activity of the region's agro-industrial complex]. *Ekonomichnyi analiz*, 27, № 2, pp. 20–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(2)__5 [in Ukrainian].

28. Kryvoviaziuk, I.V. and Telezhynska, N.V. (2017). Teoretyko-metodychne obgruntuvannia ta analiz efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpryiemstva [Theoretical and methodological justification and analysis of the effectiveness of the enterprise's foreign economic activity]. *Efektyvna ekonomika*, № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5762 [in Ukrainian].

29. Kubiv, S.I. and Fediuk, V.V. (2020). Metod vyboru pokaznykiv, yaki kharakteryzuiut rozvytok zovnishnoekonomichnoi diialnosti pid chas vyrishennia konkretnykh upravlinskykh problem [Method of selecting indicators that characterize the development of foreign economic activity when solving specific management problems]. *Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo,* № 5, pp. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2020_5_12 [in Ukrainian].